

08

TERRACOTTAMUSEU
 CONSORCI **DE LES GAVARRS**
 ARXIU **COMARCAL DEL BAIX EMPORDÀ**

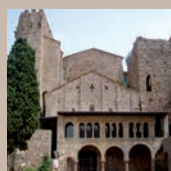
DABA 2013

EX
 E

Descoberta d'un forn a Terracotta	2
Resum de les activitats dels anys 2011 i 2012	3
El paviment del presbiteri de l'església de Sant Sebastià de la Guarda	4

D

Premis Les Gavarres	8
---------------------	---

N

El quadre de classificació de la documentació municipal: un repte assolit	10
Resum de les activitats dels anys 2011 i 2012	11
L'Arxiu Comarcal del Baix Empordà estrena nova seu	12
Els documents de l'Arxiu	14

,

DESCOBERTA D'UN FORN A TERRACOTTA

Fou a finals de setembre de 2008, durant les obres d'enderroc i reconstrucció de la nau destinada a nou magatzem general del fons del Museu (dins la fase 1 i 2 del projecte d'ampliació i rehabilitació de l'edifici) quan van aparèixer, al bell mig de l'àmbit i just dessota el paviment actual, les restes d'un possible forn del qual ningú coneixia l'existència. La troballa, ben definida per un color vermell pujat que destacava de la resta, dibuixava una silueta de planta circular amb una prolongació allargassada que feia que el conjunt adoptés una forma general de pera.

El forn tot just descobert.

Un cop posat al descobert el possible forn, i davant del seu interès innegable, es va plantejar la necessitat de la seva excavació, ja que s'entenia que es tractava d'un element arquitectònic prou important com per a ser investigat abans del seu colgament definitiu. Paral·lelament a aquesta reflexió, també es va plantejar la possibilitat que en cas que les restes descobertes tinguessin prou categoria se'n podria repensar la futura preservació atenent a la tipologia industrial de l'immoble. Totes aquestes reflexions foren consensuades pels arquitectes directors de l'obra (Joan Escribà i Dolors Nadal), els responsables de l'Àrea d'Urbanisme (arquitecte municipal) i Terracotta Museu (conservador).

L'excavació manual d'aquesta estructura s'inicià el dia 23 de gener de l'any 2009 i fou la mateixa empresa encarregada de l'obra qui s'ocupà de les tasques de buidatge.

Ben aviat, es va confirmar que efectivament les restes trobades corresponien a un forn, concretament a un forn de tipus morú. L'interès de la troballa va aconsellar (sempre d'acord i amb el vistiplau dels tècnics de l'obra), prosseguir amb la

Enderroc d'una de les riostes modernes amb martell mecànic.

seva excavació fins a buidar-lo en la seva totalitat. Val a dir que l'excavació de l'element es va complicar pel desmuntatge de dues riostes modernes (que destruïen parcialment diverses parts del forn).

Un cop retirada tota la runa que colgava l'interior de l'element (terra barrejada amb pedres i material arqueològic divers) així com les riostes, es va poder determinar que la part conservada del forn corresponia en gran part a la foganya. De la cambra de cocció (desmuntada en construir el paviment superior), es localitzaren restes parcials de la porta i, de l'exterior de l'element, l'enrajolat que pavimentava la plaça just davant del forn. L'excavació de l'element s'allargà fins al dia 13 de febrer.

L'interior de la foganya es va trobar dividit en dues parts ben diferenciades; la foganya pròpiament dita, excavada al sòl natural i on es feia el foc, i el sardinell, que correspon a la part que va aparèixer enrajolada i on es coïa l'obra rústica o l'obra envernissada només per dins. La boca de la foganya o boca de foc, per on s'introdueixen les feixines que anaven a la foganya, es va localitzar just dessota les restes de la porta del forn. Per aquesta obertura, de dimensions molt reduïdes, també havia d'entrar el fogater per enforar el gènere rústic al sardinell o enretirar les cendres.

La foganya hauria estat coberta per una volta o garbell (desapareguda) que la separaria del forn. Restes d'aquesta volta trobades dins el farcit que colgava la foganya evidencien que era bastida amb totxo massís amorterat amb fang, i algun fragment presenta encara els característics forats per on traspassava el foc a la cambra de cocció. Un cop amortitzat

El forn ja excavat i en procés de consolidació i restauració.

el forn, es va construir al bell mig de l'estructura un pilar d'obra que molt probablement va servir de fonament a una construcció superior.

Recerques documentals fetes amb posterioritat a la descoberta ens permeten afirmar que aquest forn és el mateix que fou bastit pel mestre de cases Joan Rasós a principis de 1911 per a la fàbrica La Gabarra (Can Coromina). Va costar 155,90 ptes. (ACBE. Fons Coromina: *Dietari* 1911, p. 59). La primera fornada es féu el 27 de maig d'aquell any, els dies abans s'havien dedicat a enfornar l'obra (des del dia 23), i es desenforà el 29 de maig (*Dietari*, p. 80-83). Compartiren aquesta primera cuïta les peces de "la Caixa" d'Olot, les del magatzem Ensesa i les rajoles i testos de la Farinera, primers encàrrecs del taller dels germans Coromina i l'arquitecte Rafael Masó.

Un cop excavat el forn, i davant l'evident importància, es va decidir que calia preservar-lo. A aquest fi, els arquitectes de l'obra (amb el vistiplau i el seguiment de l'Àrea d'Urbanisme de l'Ajuntament) van plantejar la restauració d'aquelles parts que havien aparegut malmeses (la paret destruïda parcialment per la riosta i la boca de la foganya malmesa d'antic), així com la instal·lació d'un encadenat metàl·lic de xapa de ferro Corten a tot el volt de l'element per tal de protegir-lo del nou paviment de formigó. Aquests treballs de recuperació i restauració del forn, així com els treballs de ferreria, es realitzaren durant els dies 20 a 25 de febrer de 2009 i foren també assumits per l'empresa encarregada de l'obra.

Finalment, a finals de març (un cop ja pavimentat el nou magatzem), es col·locà una barana de protecció tot resseguint el forn. En l'actualitat, el forn es troba plenament integrat dins la nau del magatzem general i hi és perfectament visible. ■

Terracotta Museu

El forn en l'actualitat.

RESUM D'ACTIVITATS: 2011-2012

Activitats

Tot i el tancament temporal de l'exposició permanent del Museu, i de manera paral·lela a les tasques de planejament del nou equipament, s'ha reobert la sala d'exposicions temporal a l'estiu i s'han promogut diverses activitats:

Any 2011

Exposició "Troballes arqueològiques del castell palau de la Bisbal". Al Castell Palau de la Bisbal, des del mes d'abril de 2011 i amb caràcter permanent, mostra d'algunes de les peces de ceràmica que van sorgir durant les excavacions arqueològiques realitzades a planta baixa del castell durant l'any 1993-1994.

Exposició "Ceràmica i arquitectura. Els Coromina, Rafael Masó i la gènesi de La Gabarra", al Terracotta Museu del 4 de juny al 15 de setembre de 2011. Mostra organitzada per commemorar el centenari de la creació de La Gabarra Faiances Emperitanes (Can Coromina); un naixement emmarcat dins el moviment de renovació estètica i tècnica de la ceràmica de la Bisbal d'Empordà que a final del segle XIX i principi del segle XX estimulà (enfront de la terrisseria tradicional) l'aparició de manufactures alternatives, com ara la ceràmica artística i decorativa de tipus modernista o la ceràmica envernissada per a revestiments i ornamentació arquitectònica.

Visita dels membres de l'Associació de Ceramistes de Catalunya al Museu, el 18 de juny aprofitant la trobada de socis a la Bisbal.

Exposició "Cullerers del Terracotta Museu". 16 d'octubre al Pavelló Firal. El Museu va col·laborar amb la mostra de gastronomia i ceràmica "Tastaolletes 2011", exposant part de la col·lecció de cullerers del seu fons.

Exposició "Rajolers". Del 21 al 23 d'octubre a la rajoleria del Mas Frigola. Coincidint amb la V Cuïta als Forns de Rajoler de les Gavarres, el Museu va exposar a la mateixa rajoleria una col·lecció d'estris i peces de l'ofici.

Dins el marc de les Jornades Europees del Patrimoni 2011, el 24 de setembre, el Museu va organitzar una jornada de portes obertes al magatzem de Terracotta Museu per mostrar les col·leccions de reserva.

Any 2012

Exposició "Terrissa de cuina, foc i taula", Rectoria de Fitor (Forallac) de l'1 d'abril al 31 de maig de 2012. Mostra organitzada en col·laboració amb el Consorci de les Gavarres, on es presentava tot el repertori tipològic tradicional d'atuell ceràmic destinats a usos culinaris i de vaixel·la de taula.

Exposició "Anna", de Javier Garcés. L'artista Javier Garcés, en col·laboració amb el Museu, va oferir la possibilitat d'exposar a les instal·lacions de diferents centres educatius l'escultura titulada Anna, treballada a la manera tradicional (talla directa). La mostra consistia en la instal·lació d'una vitrina de 70x50x179 que contenia l'escultura, més un ordinador que reproduïa en vídeo cadascuna de les sessions de treball de l'escultor. L'any 2012 es va exposar a la Bisbal (Escola Joan de Margarit) i Palafrugell (Escola Carrilet i Centre Municipal d'Educació).

Exposició "Terrissa en blanc i negre". Des de 4 de juny al 18 de setembre de 2012 la sala d'exposicions temporal del Museu va acollir amb gran èxit de visitants l'exposició "Terrissa en blanc i negre". Una mostra integrada per una vuitantena de fotografies històriques (d'una selecció de més de 500), pertanyents a diferents fons fotogràfics tant públics com privats, amb el nexa d'unió de la presència de terrissa en totes elles.

Durant la Setmana Santa de 2012 (6 i 7 d'abril) el Museu va participar a **Artesana. Fira d'artesanía i ceràmica de la Bisbal**, reobrint l'exposició "Ceràmica i Arquitectura".

Dins el marc de les **Jornades Europees del Patrimoni 2012**, el 29 de setembre, el Museu va organitzar una visita guiada a l'exposició "Terrissa en blanc i negre".

En col·laboració amb l'Arxiu Comarcal, el Museu va coorganitzar la **presentació del volum 31 d'Estudis del Baix Empordà**, editat per l'Institut d'Estudis del Baix Empordà el dia 10 de novembre de 2012.

EL PAVIMENT DEL PRESBITERI DE L'ESGLÉSIA DE SANT SEBASTIÀ DE LA GUARDA

A Juan de Pedro 226 Guapaluzes recibida n.º 3	8, 17, 34
A Juan de Pedro recibida n.º 4	4, 13
A los 10 Mayo a Jose Ferrer recibida n.º 5	13, 18
A Miguel Benquet recibida n.º 6	25, 10
A Juan de Pedro recibida n.º 7	8
A Juan de Pedro recibida n.º 8	15, 7
A Juan de Pedro recibida n.º 9	108
A Juan de Pedro y compañía recibida n.º 10	9
A Juan de Pedro y compañía recibida n.º 11	54
A Maguine Bujel recibida n.º 12	14, 5
A Miguel Siroña recibida n.º 13	3

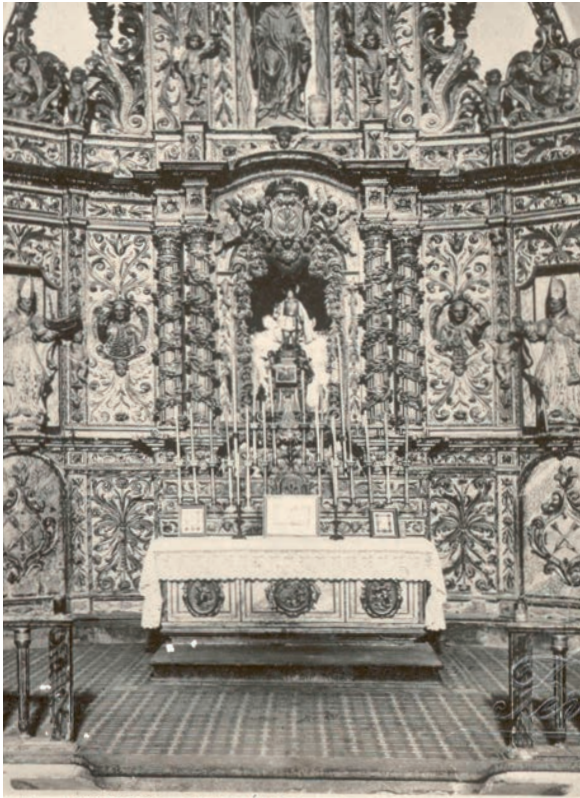
Detall de l'anotació on s'esmenta Salvador Margenedas en el llibre de comptes de l'obra de Sant Sebastià de la Guarda (AMP: Fons Ajuntament: *Llibre de comptes de l'obra de Sant Sebastià de la Guarda, eixides des d'octubre de l'any 1865 fins a octubre de 1868*, foli 150).

L'enrajolat que cobreix i decora el sòl del presbiteri de l'església del santuari de Sant Sebastià de la Guarda és un notabilíssim exemple de paviment de rajola fina de la Bisbal. Fou manufacturat, segons es desprèn de la revisió del *Llibre de comptes de l'obra de Sant Sebastià de la Guarda*, entorn del juny-setembre de l'any 1866 pel fabricant de rajoles bisbalenc Salvador Marjanedas. És llavors quan s'anota en el llibre un pagament a aquest industrial de 108 duros, segons rebut número 9, el qual, malauradament, resta perdut. (AMP, Fons Ajuntament: *Llibre de comptes de l'obra de Sant Sebastià de la Guarda, eixides des d'octubre de l'any 1865 a octubre de 1868*, foli 150).

Aleshores, la fabricació de rajola fina per a paviments era una manufactura emergent a la ciutat del Daró (Rocas 2002b, p. 11; p. 29-35). Una producció, segons ens confirmen les fonts, que s'aplegava en dos únics tallers: "En la villa de la Bisbal existen dos fábricas de baldosas finas bastante acreditadas, ...elaborando baldosas para salones, de distintas formas, dibujos y colores" (Martínez, 1865, p. 314), sens dubte les fàbriques de rajola fina de Pere Pascual i Salvador Marjanedas (ACBE, lligall 238: Matrícules industrials 1850-1869).

Salvador Marjanedas i Casellas va néixer a la Bisbal el 23 d'octubre de 1814 (Llibre de naixements B15 la Bisbal (1802/1815), Ref. foli 312v-132 (354 de 363); l'ofici ja li venia de tradició familiar, ja que el seu pare, Ponç Marjanedas, consta com a rajoler almenys des del 1826 al carrer del Convent. Dos germans seus, Joan i Leonard, també varen seguir l'ofici patern, el primer des de 1826, el segon des de 1850 (ACBE, lligall 305: Empadronament general 1818-1858; lligall 306: Padró municipal d'habitants 1859-1876).

Salvador Marjanedas consta com a rajoler des del 1850, activitat que manté el 1853 quan encara apareix tributant com a fabricant de rajol ordinari. Pels volts

Altar major de l'església de Sant Sebastià de la Guarda amb el retaule barroc del s. XVIII i el paviment de rajola fina de la Bisbal. Foto: Jaume Ferrer Massanet. AMP.

de 1858 inicia un procés de modernització de la seva activitat, i s'estableix com a fabricant de rajola fina al carrer del Carme 25, de la Bisbal (ACBE, lligall 238: Matricules industrials 1850-1869).

El taller de Marjanedas, però, no es limitarà a produir rajola fina per a paviments (i rajoleria tradicional), sinó que amb una clara voluntat d'innovació inicia a la Bisbal la manufactura de rajola envernissada destinada a aplicacions arquitectòniques. Una nova producció, una nova orientació per a la ceràmica bisbalenca que, malauradament, no tindrà continuïtat fins a l'aparició dels germans Coromina: "*¿Qu'any enrera aquí ja es produhía el blanch y colors variats á ca'n Margenedas y no obstant aquell avens no va influhir en lo més minim sobre les fábriques de terrissa basta? Es veritat, però s'ha de tenir en compte qu'aleshores la producció del blanch á La Bisbal fou una cosa eventual y passatgera, portada per uns valencians que, tant rutinariament com els nostres terrissers fan els cantis feyen ells rejoles barnissades*" (L'Avenç del Empordà, núm. 292, 04/05/1912, p. 2). Marjanedas, com veiem, s'especialitzà en la fabricació de rajola envernissada blanca; per aquest motiu, va fer venir obrers valencians per tal de conèixer els procediments emprats a Manises i Onda (Lloberas, 1959, p. 300).

Salvador mor el 16 de juliol de 1880, als 66 anys d'edat (Llibre d'òbits O-10 (1877/1888), Ref. 76v-2 (115 de 286)).

El continuador de l'empresa fou el seu gendre, Josep Borràs i Ametller, el qual trobem documentat com a rajoler el 1869 i com a fabricant de rajoles des de 1882 (ACBE, lligall 239: Matricules industrials 1870-1892). L'any 1895 el succeeix el seu fill Lluís Borràs Marjanedas, el qual s'associa amb el seu cunyat Joaquim Marquès i Fort per a la fabricació i venda al major de "baldosas o losetas finas"; aquesta societat durà fins a 1907 (Rocas, 2002 b, p. 16-17).

Recerca

Diverses col·laboracions en diferents mitjans escrits, ja sigui amb articles originals de recerca, articles de revisió o comunicacions curtes sobre la ceràmica de la Bisbal, o sobre temes bisbalencs.

Any 2011

Catàleg: *Ceràmica i arquitectura*. Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 96 p. (edició de 600 exemplars).

Article: "Ceràmica i arquitectura. Els Coromina, Rafael Masó i la gènesi de La Garra", *Estudis del Baix Empordà*, 30, p. 215-302.

Edició del butlletí del Museu Daba, núm. 7, en col·laboració amb l'Arxiu Comarcal i el Consorci de les Gavarres (edició de 800 exemplars).

Article: "La peça del Museu: La gerra de la Unió", *Daba*, 7, p. 4-5.

Memòria: *Control arqueològic de la fase II del nucli antic de la Bisbal d'Empordà*.

Reglament: Marca d'ús DO Ceràmica de la Bisbal.

Any 2012

Catàleg: redacció del catàleg de l'exposició temporal "Terrissa de cuina, foc i taula", Rectoria de Fitor (Forallac) de l'1 d'abril al 31 de maig de 2012.

Article: "Intervenció arqueològica preventiva en el nucli antic de la Bisbal d'Empordà (fase II del Pla Especial d'Urbanització)". Comunicació presentada a les XI Jornades d'arqueologia de les comarques de Girona (15 i 16 juny de 2012).

Article: "Els atuells per al transport en la producció terrissera bisbalenca", *Revista del Baix Empordà*, núm. 37, p. 40-44.

Conferència: "Un cas d'espionatge industrial a La Rajoleta: els Coromina de la Bisbal", a Esplugues de Llobregat (13 de juny).

Article: "El alfar Bonadona-Cornellà de la Bisbal y la necesidad de su protección y salvaguarda". Comunicació presentada al II Congreso de la Asociación Española de Ciudades de la Cerámica, celebrat a La Rambla (Córdoba), els dies 28 i 29 de setembre de 2012.

Enquestes: *El patrimoni ceràmic a la ciutat de la Bisbal i Museus en les ciutats de*

l'AeCC, encarregats per l'AeCC (Asociación Española de Ciudades de la Cerámica) (setembre de 2012).

Informe: La rajoleria i el paviment del terrat del castell palau de la Bisbal. Sol·licitat per l'Àrea d'Urbanisme de l'Ajuntament (octubre de 2012).

A més, s'ha continuat enriquint el centre de documentació del Museu amb el buidatge de diferents periòdics locals.

Fons del Museu

En aquest apartat s'inclouen les tasques habituals d'adquisicions, conservació i difusió. Val a dir que al llarg dels anys 2011 i 2012 molts han estat els ingressos de nous fons i col·leccions (més de 300 peces diferents), majorment fruit de donacions de particulars als quals agraïm les seves aportacions.

Subvencions per a activitats i equipaments

Durant els anys 2011 i 2012 es van sol·licitar ajuts a diverses administracions i per diferents conceptes, des de subvencions per a l'execució d'obres a d'altres per a la gestió corrent del Museu.

Obres i equipaments

Conveni amb la Diputació de Girona per al finançament de l'adequació de l'antiga fàbrica Terracotta per l'ampliació del Museu de Ceràmica, 3a. fase per a les anualitats 2011-2012: **200.000 €**.

L'any 2011 es va justificar la subvenció de **44.375 €** atorgada per la Direcció General del Patrimoni Cultural, destinada a l'execució d'obres i l'adquisició d'equipaments per a museus corresponents als anys 2010-2011 per a la rehabilitació del Terracotta Museu (3a. fase) i Projecte Museogràfic.

En data 2 de juliol de 2013 es va publicar al DOGC la Resolució GRI/1418/2013, de 18 de juny, per la qual es donava coneixement de la selecció de les operacions dels ens locals cofinançades pel FEDER Catalunya 2007-2013. Entre aquestes, l'actuació proposada per l'Ajuntament de la Bisbal "Rehabilitació de l'antiga fàbrica Terracotta per ampliació del Museu de Ceràmica i projecte museogràfic" n'ha estat beneficiària amb un ajut de **500.000,00 €**. Val a dir que és la partida més destacada del total d'ajuts que la Unió Europea ha destinat en aquesta convocatòria a tot Catalunya.

Detall del cos central del paviment.

DESCRIPCIÓ DEL PAVIMENT

El paviment es desenvolupava en origen entre el retaule major barroc, obra de Josep Pol i dedicat a sant Sebastià (destruït durant els fets del 1936), i els límits del presbiteri, tot cobrint la major part del sòl d'aquesta part més elevada de la capella. El bloc de l'altar, lògicament, retallava la continuïtat de l'enrajolat (fig. 2). La seva instal·lació va contribuir sens dubte a un major embelliment del temple, el qual llavors ja es trobava decorat, a més del retaule major, pels quadres de Francesc Tramulles i Carles Grassot, i el conjunt d'altars i petits retaules, imatges de sants i exvots que adornaven les diferents capelles (Badia-Homs, 2007, p. 117-122).

Els diferents mòduls que hi apareixen (rajoles quadrades de diferents mides i colors, peces especials com les el·lipsis o la creu de braços en segment de cercle) es combinen entre si versàtilment en una solució articulada, i donen a l'espectador una sensació de profunditat i espai irreal. Una composició prou complexa, coordinada i probablement única que sens dubte degué necessitar un planejament previ abans de la seva col·locació definitiva.

Les entregues a la paret se solucionen directament, sense necessitat de peces complementàries destinades a enfrontar-se als problemes d'adequació constructiva entre el paviment i els límits de l'habitació. Unes peces que, tanmateix, sí que apareixen en l'espai de l'altar, el qual ve ressaltat per una franja que el ressegueix i delimita canviant el format del paviment i minimitzant les possibles reculades i recepcions de distinta ortogonalitat.

A l'enrajolat de Sant Sebastià hi trobem els tres colors bàsics de les rajoles de paviment fi bisbalenc (blanc, vermell i negre). Val a dir que aquests colors són els predominants de l'argila de la Bisbal: la terra vermella (ferruginosa, molt plàstica i grassa) i la terra blanca (sorrenca, força dura i magra). La terra vermella es caracteritza per la plasticitat i pel fàcil modelatge quan es barreja amb aigua; la seva poca porositat un cop cuita la fa molt apta per a la manufactura de rajola fina de paviment. La terra blanca té una textura més porosa i aspra, molt adequada per a la realització d'objectes que necessitin poc modelatge, austers, resistents i durables, com ara els productes derivats de les rajoleries (Bover & Casademont, 1994, p. 6). El color negre s'obtenia a través de la tècnica de cocció reductora (Casademont, 1991, p. 76).

El fet que el paviment estigui instal·lat *in situ* no permet conèixer ni el gruix de les peces ni tampoc si haurien anat marcades amb algun tipus de segell de fabri-

Detall de la franja o sanefa que emmarca l'altar.

cació. Val a dir que fins avui no s'ha localitzat cap marca de fàbrica atribuïda a Salvador Marjanedas, les considerades més antigues corresponen a l'altre fabricant de rajola fina, Pere Pascual i Serena (Rocas, 2002 a, p. 42).

No cal insistir gaire a remarcar que al paviment del presbiteri de l'església de Sant Sebastià li correspon un lloc destacat dins el conjunt d'enrajolats de rajola fina conservats fins avui; un magnífic exemple de les enormes possibilitats estètiques d'aquests tipus de revestiments. Un paviment exclusiu que respon a un refinament del gust d'acord amb una nova situació econòmica, social i cultural; un bon exemple de l'aposta que viu la indústria ceràmica bisbalenca durant la segona meitat del segle XIX, marcada pel progrés de la mecanització i una major eficiència en la producció, les vies que s'obren al comerç i els efectes culturals de la Renaixença. ■

Xavier Rocas
Conservador de Terracotta Museu

BIBLIOGRAFIA

- BADIA-HOMS, J. (2007). "El santuari de Sant Sebastià de la Guarda", dins PÉREZ, A. *L'art religiós a Palafrugell*, "Quaderns de Palafrugell", 16, Ajuntament de Palafrugell / Diputació de Girona, Palafrugell, p. 117-122.
- BOVER, A. i CASADEMONT, D. (1994). *La terrissa: el procés*, Ajuntament de la Bisbal d'Empordà / Terracotta Museu, la Bisbal d'Empordà.
- CASADEMONT, D. (1991). "Lluís Cornellà: anàlisi d'un procés de fer negre", *Miscel·lània Premis Pere Lloberas 1989-1990*, Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, la Bisbal d'Empordà, p. 75-97.
- LLOBERAS, P.(1959). *La Bisbal en la història i el record*, la Bisbal d'Empordà.
- MARTÍNEZ, P. (1865). *La provincia de Gerona. Datos estadísticos*, Girona.
- PÉREZ, A. (2007). *L'art religiós a Palafrugell*, "Quaderns de Palafrugell", 16, Ajuntament de Palafrugell / Diputació de Girona, Palafrugell.
- ROCAS, X. (2002 a). "Parlen els terres: marques de fàbrica als cairons de paviment bisbalenc", *El Drac*, 44, la Bisbal d'Empordà, p. 42-44.
- ROCAS, X. (2002 b). *Enrajolats. La Bisbal (1839-1980)*, Ajuntament de la Bisbal d'Empordà / Terracotta Museu, la Bisbal d'Empordà.

ABREUJAMENTS

- ACBE: Arxiu Comarcal del Baix Empordà
AMP: Arxiu Municipal de Palafrugell

Funcionament i activitats

De la Diputació de Girona, una subvenció en el marc del conveni entre el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Girona, per al conveni per al foment de la Xarxa de Museus Locals de Catalunya a Girona 2011: **27.000 €**.

De la Diputació de Girona, una subvenció en el marc del conveni entre el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Girona, per al conveni per al foment de la Xarxa de Museus Locals de Catalunya a Girona 2012: **24.857,85 €**.

De la Generalitat de Catalunya, una subvenció per al funcionament i les activitats dels museus de Catalunya CLT/92/2012: **8.448 €**.

Usuaris del Museu i visites guiades

Exposicions temporals:

CERÀMICA I ARQUITECTURA	1.238
TASTAOILLETES. CULLERERS DE TERRACOTTA MUSEU	2.000
V CUITA RAJOLERIA CAN FRIGOLA	800
TROBALLEES ARQUEOLÒGIQUES DEL CASTELL PALAU DE LA BISBAL	5.256
TERRISSA EN BLANC I NEGRE	1.013
TOTAL	10.307

Visites guiades:

CAN SALOMÓ (18 SESSIONS)	535
CERÀMICA I ARQUITECTURA (3 SESSIONS)	97
TERRISSA EN BLANC I NEGRE (11 SESSIONS)	330
TOTAL	962

Visites patrimonials:

MAGATZEMS TERRACOTTA MUSEU (IJEPP 2011)	68
TERRISSA EN BLANC I NEGRE (IJEPP 2012)	11
TOTAL	79

Castell de Benedormiens de Castell d'Aro. Era la seu administrativa del domini que la Pabordia de Juliol de la Seu de Girona tenia a la vall d'Aro.

PREMIS LES GAVARRES

Aquest article és un breu resum del treball guanyador del XIX premi Joan Xirgo atorgat pel Consorci de les Gavarres l'any 2009. Es titula *La senyoria feudal en una vessant de les Gavarres. Els dominis territorials de la vall d'Aro al segle XV* i, tot i que encara no ha estat publicat, es troba dipositat a la seu del Consorci i el pot consultar tothom qui vulgui. Els seus objectius són fer una radiografia dels diversos senyors que hi havia a l'àrea de la vall d'Aro al final de l'edat mitjana, descriure quins drets tenien, explicar quins mecanismes de dominació aplicaven sobre la població i identificar els agents que formaven part dels seus aparells administratius. En aquest sentit seria un estudi clàssic sobre la senyoria però, per altra banda, i aquesta seria la part més innovadora del treball, també vol demostrar que el poder feudal no era absolut sinó que era incomplet i deixava marge de maniobra als que hi estaven sotmesos, que també hi havia determinats pagesos que en treien profit i que al segle XV els senyors van patir una severa crisi.

Al vessant sud de les Gavarres hi havia un total de setze senyories diferents que, lògicament, tenien magnituds diferents. Les que hi tenien més possessions eren el monestir de Sant Feliu de Guíxols i les institucions vinculades a la catedral de Girona, com ara la Pabordia de Juliol, la Sagristia Major i l'Almoïna del Pa. Al costat d'aquestes, n'hi havia de més petites a càrrec de clergues locals i d'alguns senyors laics com el donzell Labià. En tot cas, encara que tinguessin possessions de diferent mida, la tipologia de drets i de rendes que rebien era molt semblant. Es basaven en els drets de

Façana del monestir de Sant Feliu de Guíxols, amb la Porta Ferrada flanquejada per les torres del Fum i del Corn. El monestir era un dels principals senyors de la vall d'Aro.

propietat, l'anomenat domini directe, sobre masos, terres i molins que eren cedits en emfiteusi a pagesos i moliners, que en tenien el domini útil i els treballaven. En virtut d'aquests drets de propietat, els senyors percebién, sobre el conjunt del mas, una sèrie de censos fixos anuals, tant en espècie com en diner, però en general eren poc importants. En canvi, obtenien molts més ingressos de la tasca, un cens proporcional que gravava una onzena part de les collites de totes les peces de terra dels seus dominis. A més, els senyors, cada vegada que un pagès venia un mas o una peça de terra dels seus dominis, cobraven un percentatge del preu de venda anomenat lluïsm. Tots aquests drets de la propietat directa eren reforçats per la servitud que els senyors imposaren, llevat de comptadíssimes excepcions, a tots els tinents dels seus masos fins a la seva extinció definitiva l'any 1486. La servitud comportava dues grans obligacions als pagesos: residir personalment i de forma continuada al mas i estar sotmès al pagament dels sis mals usos, que gravaven diverses situacions de la seva vida. Els mals usos suposaven uns ingressos suplementaris per als senyors, però la seva raó de ser era la de garantir que el mas fos habitat permanentment i que, per tant, els senyors poguessin seguir-ne rebent les rendes puntualment. A banda de tot això, els principals senyors de la vall d'Aro també obligaven els tinents dels seus masos a prestar unes quantes jornades de treball anuals en terres que gestionaven directament, anomenades reserves senyorialis, i, finalment, també posseïen porcions més o menys importants dels delmes –la desena part de les collites– que es cobraven a les diferents parròquies del vessant sud de les Gavarres.

La majoria d'aquests senyors, tanmateix, no s'ocupaven del control diari de les seves possessions. Les seves obligacions religioses els tenien ocupats i també, en el cas dels grans senyors, els seus béns eren tan amplis que necessitaven diferents individus per abastar-los tots. Per això, van muntar veritables aparells administratius perquè tinguessin cura dels seus dominis territorials. Al capdamunt d'aquestes estructures hi havia el procurador, que era com l'alter ego del senyor i, sovint, tenia plenes atribucions per representar-lo en qualsevol acció relacionada amb l'exercici de la senyoria. Aquests procuradors solien ser clergues catedralicis de rang inferior, en el cas de la Pabordia de Juliol o la Sagristia Major de la Seu de Girona, o mercaders de Sant Feliu de Guíxols, en el cas del monestir d'aquesta vila. Per sota del procurador, hi havia uns altres oficials anomenats batlles que estaven repartits pels diferents territoris on el senyor hi tenia possessions. La seva funció era recaptar totes les rendes del senyor a la seva batllia, i eren remunerats amb un percentatge d'aquestes ren-

Mas Croanyes (o Cruanyes) de Fenals. Els tinents d'aquest mas foren els batlles senyorials de la Pabordia de Juliol a la parròquia de Fenals durant el segle XV. Actualment s'hi celebren banquets.

des. La gran majoria d'aquests batlles eren pagesos locals benestants, els tinents dels masos amb més terres, els més adinerats de la comunitat i els que solien dirigir políticament la universitat. A més, solien tenir la batllia patrimonialitzada al seu mas, és a dir, que el càrrec de batlle s'heretava de pares a fills juntament amb el mas. Alguns d'aquests masos eren el mas Surià de Santa Cristina d'Aro, el mas Saguer de Castell d'Aro o el mas Croanyes de Fenals.

El que recaptaven els batlles, quan arribava a les mans dels procuradors, podia tenir dos destins diferents, segons el tipus de gestió que haguessin escollit els senyors aquell any. Si havien optat per la gestió directa, ho rebien ells. En aquest cas, un cop feta la redistribució interna de les rendes entre els membres de la seva institució —monjos del monestir, canonges de la catedral, etc.—, els senyors portaven a vendre al mercat el que havien obtingut dels censos en espècie per obtenir-ne el màxim d'ingressos possible. Tanmateix, la gestió directa no fou el sistema preferit pels senyors de la vall al segle XV. Només la practicaren quan no els quedà més remei, quan, en anys de males collites, no havien trobat ningú a qui arrendar les seves rendes. Perquè, en efecte, el sistema de gestió predilecte pels senyors era l'arrendament de les rendes al millor postor. Els senyors venien anticipadament i per un cert període de temps el producte de tots els seus censos, béns, drets, agrers i la meitat dels ingressos dels llüïsmes i dels mals usos a uns inversors a canvi del pagament d'un preu determinat. Aleshores, doncs, els procuradors dels senyors no els lliuraven les rendes a ells sinó a aquests arrendataris o inversors. Els arrendaments oferien una gran comoditat als senyors: els permetien de capitalitzar les seves rendes, de convertir-les en un flux continu de diners en metàl·lic i no haver d'esperar, per tant, al temps de la collita per obtenir ingressos. Els arrendataris, per la seva banda, solien ser mercaders de Sant Feliu de Guíxols que, amb l'adquisició de rendes senyorials, diversificaven la seva cartera d'inversions i podien obtenir un cert volum de cereals amb el qual després especulaven al mercat. Tanmateix, els mercaders no eren els únics arrendataris, també hi havia pagesos de la vall d'Aro que, sols o en companyia, tenien prou recursos per invertir-los a adquirir rendes senyorials. És una dada molt interessant a

tenir en compte, perquè desmenteix el tòpic que presentava tots els remences gairebé com uns miserables.

Com es pot veure, en l'administració i en la gestió de la senyoria hi intervenien diversos actors. La senyoria, per dir-ho ras i curt, no era cosa només dels senyors. També implicava certs sectors socials que hi col·laboraven i en treien un profit econòmic. I cal destacar, en aquest sentit, que alguns d'aquests actors eren pagesos. Uns pagesos benestants que podien exercir de recaptadors de les rendes, i rebre'n una porció en remuneració dels seus serveis, i que també podien ser-ne els arrendataris, i obtenir un marge de benefici entre el preu pagat i el volum de rendes rebut. Per tant, no es pot reduir la relació entre els senyors i els pagesos a la simple contraposició entre dominadors i dominats. La realitat era molt més complexa i oferia una àmplia gamma de possibilitats com ara aquesta, que hi hagués alguns pagesos que es beneficiaven del règim senyorial.

L'exemple de la vall d'Aro també ha demostrat que la senyoria no era una entitat totpoderosa al final de l'edat mitjana. En primer lloc, tenia una sèrie de limitacions i problemes estructurals. Els senyors no podien introduir arbitràriament noves imposicions ni tampoc eren capaços de controlar tots els ressorts de la societat, de manera que la població tenia un cert marge de maniobra a l'hora de prendre decisions. A més, a vegades també tenien problemes amb l'administració dels seus dominis, ja fossin provocats per la descoordinació entre els seus oficials o per la resistència passiva dels pagesos, que quan podien cometien petits fraus a l'hora de satisfer les rendes. En segon lloc, els senyors també patiren una crisi econòmica al segle XV, quan el valor de les seves rendes es reduí entre un 25% i un 50% segons els casos. La causa principal d'aquesta davallada brutal dels seus ingressos fou la reducció de l'espai cultivat associada a l'abandonament de la meitat dels masos de la vall. En conseqüència, les terres que es van deixar de treballar no van generar rendes als senyors. I, en tercer, lloc, els senyors també van patir una crisi de la seva autoritat política i social. Els senyors tingueren tensions amb dos rivals alhora. Mantingueren una disputa amb el rei, que volia limitar els seus drets jurisdiccionals, i amb els seus pagesos, que intentaven deixar de pagar algunes prestacions per sempre. La conflictivitat latent acabà esclatant per diferents bandes a la segona meitat del segle: per un costat, una bona part dels senyors emprengueren una guerra civil contra el monarca Joan II; i, per l'altre, veieren com els seus remences es revoltaren dues vegades en contra seu.

Així doncs, el vessant sud de les Gavarres ens proporciona un bon exemple de la naturalesa, del funcionament i de la situació de la senyoria feudal al final de l'edat mitjana. Ens ha permès d'examinar els diferents drets i rendes que posseïen els senyors i de quina manera els administraven. I, sobretot, ens ha permès d'observar uns senyors que passaren unes greus dificultats en el transcurs d'un segle XV catastròfic per als seus interessos. ■

Xavier Marcó i Masferrer

EL QUADRE DE CLASSIFICACIÓ DE LA DOCUMENTACIÓ MUNICIPAL: UN REpte ASSOLIT

ACBE. Fons Arxiu Comarcal del Baix Empordà. Grup d'arxivistes de la comarca. Autor: Joan Trillas.

El mes de desembre passat s'acabà definitivament el quadre de classificació de la documentació municipal, que ha estat elaborat pel grup de treball dels arxivistes de la comarca del Baix Empordà (ABE). En el número anterior d'aquesta publicació informaven de la creació del grup i dels seus objectius: l'elaboració d'un instrument eficaç per classificar els documents administratius, independentment del suport, destinat a cobrir les necessitats de la gestió administrativa actual i d'adequar-la als requeriments establerts per l'administració electrònica.

Han estat gairebé tres anys de treball del grup, que combinava les seves tasques habituals en els respectius llocs de treball amb les d'oferir una eina unificada i adaptable a la gestió administrativa de tots els municipis de la comarca, independentment de les seves dimensions. La idea bàsica era permetre l'elaboració d'un llistat de totes les sèries documentals generades pels organismes de l'administració local i situar-les dins una estructura que reflectís clarament les funcions per les quals es creaven els documents, i que per força han de ser les que els organismes locals tenen encomanades o que assumeixen per delegació. Aquesta estructura havia de ser prou sòlida per permetre la inclusió de noves sèries en el futur i, alhora, prou flexible per servir a les necessitats dels organismes grans i petits de la comarca. S'ha consultat

la normativa vigent, s'han estudiat i comparat altres quadres ja fets, s'han identificat i relacionat les sèries amb les taules d'avaluació, s'han consultat les diferents unitats administratives dels municipis i, malgrat que en alguns casos les opinions recollides no coincidien, s'han arribat a les conclusions necessàries, sobre la base d'uns criteris únics consensuats pel grup, per acabar de definir les funcions i activitats que el quadre havia de reflectir. La unificació de criteris i l'esforç analític realitzat ens ha proporcionat l'eina que ara presentem i que, a mesura de les necessitats i l'estat actual de descripció en cada arxiu municipal, es podrà anar aplicant o, si més no, tenir-la de referència. Ja està gairebé garantit l'ús de l'eina en cinc municipis que començaran a implantar una aplicació informàtica de gestió documental dissenyada pel Consell Comarcal i que ha adoptat el quadre, elaborat pel grup, com a eix vertebrador.

Arribats a aquest punt, potser cal explicar per a què serveix un quadre de classificació. Un quadre de classificació és un dels eixos fonamentals de la gestió administrativa. El concepte de classificació és molt diferent al d'arxivar o ordenar. Així com a la nostra vida quotidiana, d'una manera gairebé intuïtiva, classifiquem els objectes de la llar d'acord amb la seva funció —és a dir, per a allò que serveixen— per poder-los trobar fàcilment, la classificació dels documents és necessària per organitzar la feina administrativa i l'arxivament posterior. Els documents administratius formen expedients i els expedients formen sèries documentals relacionades entre si pel quadre de classificació. Com es pot veure, la determinació de les sèries documentals és bàsica. Quan en el quadre de classificació es posa el títol d'una sèrie, vol dir que ja s'han resolt les preguntes següents: per què es fa, per a què serveix, quan acaba la tramitació, quan prescriurà a efectes legals i si serà útil en les recerques que faran els investigadors del futur sobre la nostra societat.

El quadre de classificació s'estructura per nivells d'importància i de dependència. En primer lloc es determinen les grans funcions dels organismes locals d'acord amb la normativa establerta, la població, el territori i la capacitat d'organització interna per gestionar-los correctament:

1. Gestió interna i organització
2. Gestió del territori
3. Gestió de la població i serveis

Dins d'aquests àmbits d'actuació, s'estableixen les matèries sobre les quals es tenen les competències per actuar. Tot seguit, l'estructura continua amb la següent divisió, que ens parla de la diversificació de les matèries en grups de sèries, per finalment arribar al nivell d'activitat concreta que correspon a la sèrie documental. A l'exemple, el color vermell ens permet fer el seguiment de les dependències o estructura. Existeix un cinquè nivell que en el nostre quadre queda molt definit perquè es té en compte que ha de servir per a la tramitació electrònica, i qualsevol variant en el flux de producció o de conservació del document ha de quedar definit a nivell informàtic.

- 1. Gestió interna i organització**
 - 1.1. Organització municipal
 - 1.2. Organització i coordinació administrativa
 - 1.3. Relacions i comunicació
 - 1.4. **Gestió dels recursos humans**
 - 1.4.1 Dotació de personal
 - 1.4.2 Carrera administrativa

- 1.4.3 Control de personal
- 1.4.4 **Retribucions i cotitzacions del personal**
 - 1.4.4.1 Fulls de salaris
 - 1.4.4.2 Llistats de nòmina
 - 1.4.4.3 Variacions de nòmina
- 1.4.5 Serveis oferts al personal
- 1.4.6 Règim disciplinari
- 1.4.7 Seguretat i prevenció de riscos laborals
- 1.5. **Assumptes jurídics**
- 1.6. **Gestió del patrimoni i dels béns municipals**
- 1.7. **Gestió dels recursos econòmics**

La formació del grup amb l'objectiu d'elaborar el quadre comú ha tingut un resultat molt més ampli i gratificant: la creació d'un espai de diàleg, treball i intercanvi compartit per tots els professionals de la comarca. Si fa dos anys es va trobar un nom per al grup, actualment i amb la feina principal ja feta, ens queda una voluntat de continuar treballant per aportar solucions arxivístiques conjuntes als reptes que l'administració local i el col·lectiu d'arxivers hem de resoldre de manera satisfactòria en la conservació del patrimoni documental de la comarca. ■

Arxivers del Baix Empordà (ABE)

ARXIU COMARCAL DEL BAIX EMPORDÀ RESUM DE L'ANY

RESUM DE L'ANY 2011

Activitats

L'any 2011 fou de gran activitat interna i poca projecció exterior. Les entrades de documentació quedaren suspeses fins després del trasllat que es produí entre els mesos de setembre i novembre durant els quals també es va tancar l'atenció al públic. Quan arribà el moment del transport dels documents, tota la documentació del castell s'havia revisat i posat, si calia, en capsles noves ben identificades que van trobar el seu lloc definitiu en els dipòsits del nou edifici.

La preparació per aconseguir un normal funcionament a la nova seu va incloure la reproducció i càrrega de tres publicacions destinades a ser consultades per internet i l'entrada en funcionament del web de l'arxiu.

Ingressos

Malgrat el que s'ha dit anteriorment, es continuaren ingressant unitats soltes i, excepcionalment, s'acceptà un fons de

ACBE. Fons Arxiu Comarcal del Baix Empordà. Acte de commemoració dels 125 anys del tren petit al Mundial. Autora: Irene Borrego.

poc volum, però molt significatiu: les imatges familiars i del món sardanístic realitzades per Lluís Frigola. L'últim mes de l'any començarem a rebre capsles de documentació de les administracions de la comarca.

RESUM DE L'ANY 2012

Activitats

A més de la inauguració del nou edifici de l'arxiu que es comenta en aquest mateix número, l'any 2012 es realitzaren un bon nombre d'activitats que van incloure jornades de portes obertes i visites programades a la nova seu i tallers programats per a alumnes de l'IES la Bisbal. En destaquem les següents:

... **a partir del 36.** Obra de teatre amb poemes de Ricard Creus que es portà el mes de gener.

El tren petit 1887-2012. Commemoració de 125 anys.

Acte organitzat conjuntament amb Vídeo Play Serveis i que formava part de les activitats dutes a terme a la comarca per commemorar la inauguració del tren. El record d'aquest mitjà de transport desaparegut l'any 1956 ens situà davant un problema actual: les possibles alternatives de mobilitat al nostre territori.

Visita per a alumnes de català, impulsada per l'Oficina de Català de la Bisbal d'Empordà que va incloure la projecció del documental *El caliu de la memòria* a la seu de l'ACBE i una visita guiada a la carbonera de Sant Climent.

Presentació del volum 31 dels "Estudis del Baix Empordà" que s'organitzà conjuntament amb l'Institut d'Estudis del Baix Empordà el mes de novembre.

"El somni republicà. El republicanisme a les comarques gironines (1900-1936)". Aquesta exposició preparada per la Casa de Cultura de Girona s'inaugurà al castell bisbalenc el 30 de novembre i es pogué visitar fins als primers dies de febrer del 2012.

Ingressos de nous fons i col·leccions

El mes de gener arribà, procedent de l'Arxiu Nacional de Catalunya, el fons Lluís Maruny Curto que ha quedat dipositat definitivament en el nostre arxiu. El mes de setembre ens dipositaren un gran nombre de treballs d'història oral dels alumnes del Departament de Socials de l'IES la Bisbal.

Incorporació a fons i col·leccions existents

L'any 2012 augmentaren significativament el nombre d'ingressos de les administracions de la comarca: Consell Comarcal del Baix Empordà, Oficina Comarcal del Departament d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya i Oficina Liquidadora del Districte Hipotecari de Sant Feliu de Guíxols. Pel seu volum, cal destacar l'ingrés el mes de juliol de 717 volums notarials. Per donacions de particulars, als quals agraïm les seves aportacions, s'han incrementat les nostres col·leccions i la biblioteca i hemeroteca auxiliars. ■

ACBE. Fons Arxiu Comarcal del Baix Empordà. Visita d'alumnes de l'IES la Bisbal. Autora: Irene Borrego

L'ARXIU COMARCAL DEL BAIX EMPORDÀ ESTRENA NOVA SEU

El 2012, el dia 9 de juny, Dia Internacional dels Arxius, s'inaugurà el nou edifici de l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà amb l'assistència de Ferran Mascarell, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya; del president del Consell Comarcal del Baix Empordà, Joan Català; de l'alcalde de la ciutat, Òscar Aparicio; del director general de Patrimoni Cultural, Joan Pluma, i d'altres autoritats. Aquest acte, que tingué un gran seguiment, obrí oficialment les portes de l'arxiu als ciutadans, després de nou mesos de tancament per fer el trasllat i l'adequació de les bases informàtiques a les noves unitats d'instal·lació de la documentació. Per tractar de minimitzar els efectes negatius que el tancament de

portes als usuaris els podia comportar, des del mes de gener s'atenien consultes a hores convingudes per permetre alhora les tasques internes i una mínima atenció a la ciutadania. Ha estat un parèntesi llarg, però el podem qualificar d'imprescindible per tal d'obrir novament a ple rendiment i amb les millores inherents a les prestacions de la nova seu.

La història de l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà (ACBE) és ben coneguda al municipi i a la comarca. A grans trets, recordem que es creà l'any 1982 i que des de l'any 1984 fins al mes de novembre de 2011 l'emplaçament fou l'ala de migdia del castell medieval bisbalenc. Des de l'any 1991,

ACBE. Fons Arxiu Comarcal del Baix Empordà. Vista exterior de la seu actual. Autor: Daniel Sánchez.

la gestió correspon al Departament de Cultura, l'Ajuntament de la Bisbal d'Empordà i el Consell Comarcal del Baix Empordà. Forma part de la Xarxa d'Arxius Comarcals de la Generalitat de Catalunya i depèn funcionalment del Departament de Cultura de l'administració autonòmica catalana. La seva creació es produí abans de la promulgació de la primera llei d'arxius de l'any 1985, que obrí el camí per crear i consolidar el sistema d'arxius de Catalunya. La voluntat política de l'administració catalana per recuperar, conservar i difondre el patrimoni documental de Catalunya va anar acompanyada d'un gran desenvolupament de l'arxivística del país. En aquesta situació molt satisfactòria d'impuls i de creixement, es dipositaren a l'ACBE gran nombre de fons municipals, començant pel que havia estat el seu origen, el fons de l'Ajuntament de la Bisbal. Una altra fita important fou l'ingrés de les magnífiques fotografies d'Emili Casas, que juntament amb altres fons i col·leccions no menys interessants i significatives possibilità la conservació d'un important nombre d'imatges, 43.800. D'altres actuacions tingueren com a objectiu el tractament i la conservació de fons patrimonials i familiars de la comarca. Al llarg dels anys s'acceptaren gran nombre de donacions de tot tipus de fons privats i es dipositaren els fons judicials i notariaus, que són els més voluminosos de tots els que conserva l'ACBE. Tot plegat representava a data de 31 de desembre de 2012 uns 1.470 metres lineals de documentació textual més un nombre important d'imatges, plànols i cartells.

En tot aquest procés, ben aviat, les parets dels dipòsits del castell quedaren petites i, amb el pas dels anys, s'hagueren d'habilitar amb prestatgeries altres recintes que foren cedits provisionalment pel municipi per custodiar la documentació fins que l'any 2006 es van iniciar les negociacions per a la construcció de la nova seu. L'Ajuntament cedí el terreny i el Departament de Cultura féu una inversió de més de 2,6 milions d'euros per a la construcció i equipament de l'edifici. Des del moment de la seva inauguració, amb la signatura del conveni de gestió per part de l'Ajuntament de la Bisbal, el Consell Comarcal del Baix Empordà i el Departament de

Cultura, les tres administracions es comprometeren a garantir el correcte funcionament de l'arxiu perquè pugui complir amb les seves funcions en la vessant arxivística i en la gestió documental en un àmbit local i comarcal.

El nou equipament és obra de l'arquitecte Jordi Casadevall. Està situat a pocs metres dels jutjats de la Bisbal d'Empordà i a cinc minuts a peu del centre històric. L'edifici té dues plantes, una superfície de 1.547 metres quadrats i una capacitat de 8.592 metres lineals. Des de l'exterior són perfectament visibles els espais públics: una gran sala de consulta amb una capacitat per a catorze persones que també conté la biblioteca auxiliar i una sala polivalent amb un aforament de cinquanta persones. L'àrea privada correspon als espais de treball i de conservació dels documents: moll de descàrrega, sala de recepció de la documentació, àrea de desinfecció, magatzems, sales de treball, sala de digitalització, despatx, sala de reunions i d'activitats pedagògiques, vuit dipòsits de documentació, una sala de suports especials per a documentació fotogràfica i electrònica que manté una temperatura constant de 10°C i una humitat relativa estable de 30% i una altra de suports de gran format com pergamins, plànols i cartells. L'equipament està pensat amb tots els avantatges tecnològics per a la seguretat, preservació i conservació de la documentació: sistemes de control ambiental (temperatura i humitat relativa) així com sistemes de seguretat (alarma anti-intrusió, circuit exterior i interior de videovigilància, detectors de fums). Des del punt de vista del tractament de la informació, està dotat d'equipament informàtic de digitalització així com d'aplicatius corporatius de gestió documental en línia i

1- ACBE. Fons Arxiu Comarcal del Baix Empordà. Sala polivalent. Autor: Daniel Sánchez.

2- ACBE. Fons Arxiu Comarcal del Baix Empordà. Dipòsit de grans formats. Autora: Irene Borrego.

accessibles des del web i accés a serveis de conservació segura i a llarg termini de la documentació digital. Les noves instal·lacions representen una millora substancial en la preservació i conservació dels fons documentals i permeten executar de forma eficient i eficaç les funcions que l'arxiu té encomanades com a referent cultural i social en el tractament i la difusió del patrimoni, tot i facilitant la informació que el conjunt de la societat requereixi per als seus interessos d'investigació i recerca, genealògics i pedagògics, entre d'altres. El conseller Mascarell, després de destacar l'important paper dels arxius municipals i comarcals per vetllar per la salvaguarda del patrimoni documental de la comarca, va posar l'ACBE com a referent per la seva condició d'equipament modern i per la seva capacitat de créixer en el futur.

Després dels parlaments de les autoritats, l'acte continuà amb una actuació destinada a la difusió d'una part important del patrimoni que es conserva a l'arxiu, les partitures musicals. El cor bisbalenc Carreras Dagas, que per mitjà del seu director, Albert Morcillo, ha fet un valuós treball de recuperació del patrimoni musical bisbalenc, interpretà magníficament unes peces del mestre Carreras Dagas. L'acompanyaren els músics Irene Ferrer, Lluís Batllósera, Laura Serra, Xavier Raurich i la soprano Imma Presas.

L'última part de l'acte va tenir com a objecte relacionar el passat amb el futur de la institució. Som conscients que la nova seu obre una nova etapa que recull el fruit de tot el treball fet, sense el qual el nostre present no hauria estat

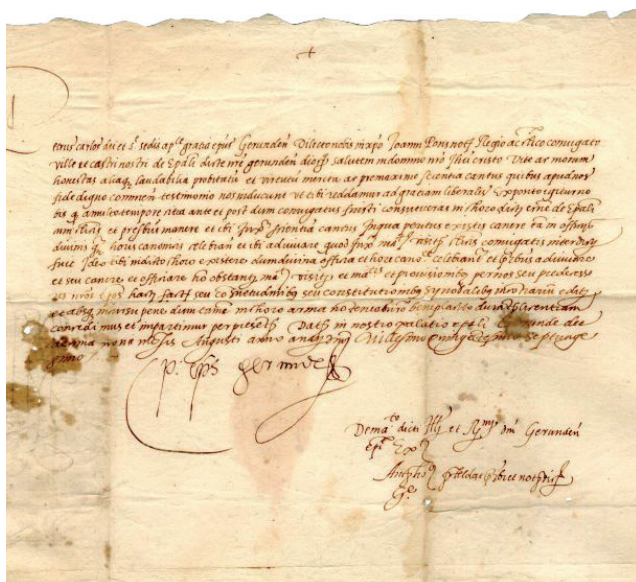

ACBE. Fons Arxiu Comarcal del Baix Empordà. Un dels dipòsits de l'arxiu. Autor: Daniel Sánchez.

possible. L'audiovisual elaborat per deixar constància de la història de la institució fou preparat amb cura i dedicació per Antoni Martí i demostra que el futur de l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà està sòlidament arrelat al municipi i a la comarca per la seva impecable trajectòria en la preservació del patrimoni del seu àmbit territorial. ■

Enric Cobo i M. Teresa Solé

ELS DOCUMENTS DE L'ARXIU

Arxiu Comarcal del Baix Empordà. Col·lecció de documents solts.

Carta del 19 d'agost del 1570 del bisbe Pere Carles al clergue Joan Pons, notari de la Bisbal, en què el prelat autoritza el notari Pons a estar-se i cantar en el cor de l'església parroquial, la qual cosa estava prohibida als clergues casats.

TRANSCRIPCIÓ

Petrus Carlos, Dei et sancte sedis apostolice gratia episcopus gerundensis, dilecto novis in Christo Joanni Pons, notario regio ac clerico coniugato ville et castri nostri de Episcopali dicte nostre gerundensis diocesis, salutem in domino nostro Jesucristo: Vite ac morum honestas aliaque laudabilis probitatum et virtutum merita ac premaxime scientia cantus, quibus apud nos fidedigno commento testimonio, nos inducunt ut tibi reddamur ad gratiam liberaliter. Exposito igitur nobis quod a multo tempore citra ante et post dum coniugatus fuisti, consueveras in choro dicte ecclesie de Episcopalibus cum clericis

Escut dels Pons que figurava a la tomba de la família a l'església parroquial de la Bisbal. Autora: Adela Piera.

et presbiteribus manere et ibi juxta scientiam cantus, in qua peritus existis, canere tam in officiis divinis quam horis canonicis celebrari, et ibi adiuvaré, quod juxta mandata visite, clericis coniugatis interdictum fuit, ideo tibi in dicto choro existere dum divina officia et hore canonice celebrantur et presbiteribus adiuvaré et seu canere et officiare, non obstante mandato visite et mandatis et provisionibus per nos seu predecessores nostros episcopos hactenus factis seu consuetudinibus seu constitutionibus synodalibus in contrarium editis, et absque incurso pene, dum tamen in choro arma non teneas, nostro beneplacito durante, licentiam concedimus et impartimur per presentem. Datum in nostro palatio episcopali Gerunde, die decima nona mensis augusti anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo.

P(etrus), episcopus Gerundensis

De mandato dicti illustrissimi et reverendissimi domini gerundensis episcopi, executum.

Antonius Seldat, presbyter et notarius diocesis Gerunde.

TRADUCCIÓ

Pere Carles, per la gràcia de Déu i de la santa seu apostòlica bisbe de Girona, al nostre dilecte en Crist Joan Pons, notari reial i clergue casat de la nostra vila i castell de la Bisbal, de la dita nostra diòcesi de Girona, salut en nostre Senyor Jesucrist. L'honestetat de vida i costums i altres lloables mèrits d'honoradesa i virtuts i els coneixements extraordinaris del cant, que ens han pervingut de comentaris testimonials fidedignes, ens indueixen a atorgarte mercè liberalment. En efecte, havent-nos estat exposat que des de fa molt temps que ja abans i després que us haguéssiu casat, acostumàveu a romandre en el cor de la dita església de la Bisbal juntament amb els clergues i preveres, i allí d'acord amb els

coneixements sobre cant, en què esteu versat, canteu tant en els oficis divins com en la celebració de les hores canòniques, i d'aquesta manera presteu un ajut, la qual cosa, segons les ordenances de visita està prohibit als clergues casats, per això, et permetem d'estar en el dit cor durant la celebració dels oficis divins i hores canòniques, i ajudar els preveres, ja sigui cantant o oficiant, no obstant l'ordenança de visita i els manaments i provisions fets fins avui per nós o els bisbes predecessors nostres, o les consuetuds i constitucions sinodals promulgades en contrari, i sense incórrer en pena, mentre, però, en el cor no portis armes; per durant el nostre beneplacit, concedim i impartim llicència mitjançant la present. Concedit en el nostre palau episcopal de Girona, el dinou d'agost de l'any de la Nativitat del Senyor de mil cinc-cents setanta.

Pere, bisbe de Girona

Per manament del dit il·lustríssim i reverendíssim senyor bisbe de Girona.

Antoni Seldat, prevere i notari de la diòcesi de Girona

VOCABULARI I PERSONATGES

Pere Carles, bisbe de Girona i senyor de la Bisbal (1565-1572). Va ser un prelat conflictiu pels seus enfrontaments amb el Consell Municipal, al qual va retirar o anul·lar, l'any 1570, diferents privilegis concedits a la Bisbal pels seus predecessors o pels reis com ara el dret a cobrar arbitris sobre algunes matèries.

Joan Pons i d'Almar, notari reial i públic de la Bisbal i propietari, posseïa el títol nobiliari de ciutadà honorat de Barcelona i era clergue casat (possiblement diaca) i emmanadat. La seva casa a la plaça Nova, avui molt modificada, encara conserva l'emblema heràldic de la nissaga en un balcó de la façana. Tenia qualitats per al cant i bons coneixements musicals.

Clergue: persona que rebia ordes religiosos; sobretot era el nom que s'utilitzava genèricament en el cas dels diaques i sotsdiaques. Avui, de vegades, s'anomena clergue a tota persona religiosa masculina, sigui sacerdot o no.

Preveres o sacerdots, dits popularment capellans: a la Bisbal l'any 1570 formaven comunitat amb un nombre de quinze. Vivien de les rendes del capital d'un benefici atorgat a cadascun, fundat per famílies benestants i dels estipendis de les misses i altres serveis parroquials. No feien vida comunitària i cada prevere s'havia de buscar l'habitatge.

Cor de l'antiga església parroquial romànica: era el lloc on s'aplegava la comunitat de preveres amb els clergues per al rès o el cant de les hores canòniques o per a les misses solemnes. No hi eren admesos els laics i els clergues casats, segurament per subratllar la importància que es donava al

Balcó de la casa de Joan Pons a la plaça Nova que conserva l'escut de la família.
Autor: Xavier Rocas.

carta del bisbe Carles a Joan Pons en paper de poca qualitat i tinta de color sèpia, amb algunes taques, reuneix les característiques i les abreviacions corresponents de l'escriptura humanística que s'emprava en aquest segle XVI i forma part de la col·lecció de documents solts de l'Arxiu Comarcal, capsa 12, número d'unitat documental 142. ■

Jordi Frigola i Arpa

celibat de la resta de clergues i preveres. En aquell lloc, ni en tota l'església, no es podien portar armes.

Hores canòniques: celebracions de la pregària comunitària distribuïdes en diferents moments de la jornada. La comunitat de preveres es reunia especialment per a les hores majors, matines, laudes i vespres, o també per a les menors, prima, tèrcia, sexta i nona.

Constitucions sinodals: normatives i altres disposicions que emanaven dels sínodes o assemblees extraordinàries del bisbe amb els preveres per debatre i determinar tots els temes administratius, el bon ordre, la moral, les festivitats, les consuetuds, la litúrgia i el cerimonial, etc. de la diòcesi.

Antoni Seldat, capellà i notari de la diòcesi de Girona és el que escriu la carta i en dona fe o la testifica amb la seva signatura. La

08

10/2013

Octubre 2013
Edició: 800 exemplars
Coordinació: Xavier Rocas
Terracotta Museu
Sis d'Octubre, 99 - 17100 La Bisbal d'Empordà
Telèfon: (+34) 972 64 20 67 - terracottamuseu@labisbal.cat
Portada: ACBE. Fons Arxiu Comarcal del Baix Empordà. Vista exterior de la seu actual.
Autor: Daniel Sánchez
Dipòsit legal: GI-1333-2011